

...ЕДНО ОТ УСЛОВИЯТА ДА ПРЕДОСТАВИ ОБЩИНАТА СГРАДАТА БЕШЕ - ДА Я ЗАГРАДИМ С МЕТАЛНИ ОГРАДИ ОТ ЛАМАРИНА, ДА НЕ СЕ ВИЖДАТ ДЕЦАТА...

Интервю с Герасим Богдански, ръководител на Дирекция “Социално подпомагане”, област Благоевград

Г-н Богдански, Вие сте представител на една сравнително нова професионална област. Как достигнахте до тази професия?

- Когато човек трябва да говори особено за себе си, е в трудна ситуация, деликатна, аз не съм обичал никога самооценката. Повече уважавам оценката на другите. Аз съм роден в с. Габрово, община Благоевград, по посока границата. Основното си образование съм завършил там, след това Икономически техникум в Благоевград, след това казарма, една година школа за санитарни инструктори, където може би получих хуманитарна насоченост по отношение на грижа за хора, които са в затруднено положение (здравно и друго) и не могат сами да организират своя бит. И след това във военния Черноморски флот изкарах казармата, и се върнах отново... Първоначално, в първите месеци след казармата, като работник в ТКЗС, това беше 1963 година октомври месец. И от 1 февруари 1964 г. постъпих в току-що преместения дом от Хаджидимово в Дъбочица - Дом за деца с тежки телесни и душевни недъзи. Това ми е влизането в системата - първи февруари 1964 г. Започнах като счетоводител на дома, но нямаше медицински персонал и аз трябваше да извършвам и медицинските назначения, бях подготвен за това в школата, бях работил и във военноморска лечебница. Година и половина бях счетоводител, директорът на дома напусна и след него станах аз директор. Първоначално децата бяха 60, в периода след 1972 година разкрихме още едно отделение и станаха 140 деца. Домът не беше единствен, не са разкрити много домове оттогава - и Горна Козница (Кюстендилско), и Дом № 8 в София. Домът в Дъбочица просъществува до 1973 г. за децата, а отделението за юноши остана докъм 1980 г. През 1973 г. Домът за деца в Дъбочица се премести от бившата гранична застava на с. Петрово, където е и досега. Бях помолен и отидох да разкрия дома в Петрово. Две

години бях в Петрово, заедно със съпругата ми, вече бях семеен. Тя е медицинска сестра и нейният трудов стаж от първия работен ден досега, а вече се готви за пенсия, е изцяло в системата. Тя работи в Дневния център като медицинска сестра. В Дъбочица ни се родиха и двете деца, след това - в Петрово и 1975 г. се преместихме в Благоевград и разкрихме първия патронаж в страната извън столицата - Домашен социален патронаж. Тогава се казваше Система за обслужване на стари хора и инвалиди по жилищата им.

- Сигурно беше много тежка работата в Дъбочица?

- В Дъбочица работехме при изключително трудни условия, но беше един от хубавите домове в страната, независимо от тежките условия. Факт е това, че трябваше да се настани едно дете от Република Македония в наш дом, тъй като те нямаха такива домове. Тогава председател на Народното събрание беше Георги Трайков, негов личен приятел от Скопие, неговото дете трябваше да се настани, и го изпратиха в дома в Дъбочица. Имаше добър авторитет в Министерството на народното здраве.

- Кой се грижеше за децата? Вие бяхте директор, съпругата ви - медицинска сестра. Какъв друг персонал имаше?

- Персоналът тогава беше повечето санитарни, обслужващ персонал. На 100 деца се полагаше един възпитател. И медицински сестри - когато бяха 140 деца имаше 8 медицински сестри по щат, но никога не са били повече от 3-4, тъй като нямаше желаещи. Идваха по разпределение, омъжваха се, като им мине разпределението, намираха си на друго място работа, напускаха. Тогава беше медицински модел на грижите за тези деца и затова нямаше педагози. И повечето беше за отглеждането, даже етикетът “необучаеми” важеше с пълна сила, затова и нямаше педагози. Иначе персоналът по отношение на численост не беше малък, защото при 140 деца имаше период, в който имаше 72 души персонал: в това число кухненски персонал, който не е пряко ангажиран с децата, но косвено пак е грижа за децата.

- А къде отиваха после, като пораснат?

- Тогава имаше райониране на страната и в определените домове постъпваха деца от определени райони. Ние бяхме за София, Перник, Кюстендил, Благоевград, Пловдив и Пазарджик. Когато навършеха 10 години, постъпваха в други домове, за над 10 години. Затова по-късно създадохме и това отделение от 10 години до 18 години, но там вече се делеяха на момичета и момчета и беше само за момчета от 10 до 18 години. Районирани бяхме да преместваме децата (момчетата) в Добромирци, Кърджалийско, когато навършат 10 години ги карахме в Добромирци. Даже нямаше в нормативната уредба такива изисквания - ако имат близки, да ги уведоим, ако те пожелаят да си ги вземат или да ги преместят в дом, където на тях им е по-удобно. А просто служебно ставаше с едно писмо, изброяват се имената на децата, които трябва да се местят в един кой си дом. Момчетата бяха в Добромирци, Кърджалийско, а момчетата ги

водеха в Русокастро, Бургаско. А иначе деца получавахме от Детската специализирана болница в с. Бузовград, Старозагорско, която беше за лечение на децата с малформации.

- Какъв шанс имаха децата да излязат от тая система, един път попаднали, имаше ли такива случаи?

- Почти не е имало такива случаи в моята практика, освен ако някои от родителите не могат да преживеят раздялата и си вземат детето, но това е в първите два-три месеца. Ако това не станеше в първите два-три месеца, след това почти не ставаше. Така че - от 3 до 10 години, от 10 до 18 години. И най-страшното беше в това време, че децата до 18 години сравнително добре изглеждаха, осигурени бяха и с храна, и с издръжка, и с постелочен инвентар, не е имало проблеми в това отношение. Даже тогава, понеже имаше задължителни оклади, просто сме се чудели как да усвоим средства за храна. И сме им давали и аерошоколади, и току-що излезлите тогава пюрета, макар че не бяха в тоя асортимент, какъвто е сега, но изхранването беше на ниво. И оборудването, и пари имаше, и числеността на персонала. Но бедата беше в това, че персоналът не беше квалифициран. Най-квалифицираните бяха 5-6 души от 70 - със средно образование, останалите бяха без квалификация, без курсове някакви за обучение. Е, ние правехме такива, психиатър е идвал да обучава за особеностите на заболяванията, но това бяха наши си инициативи, на добра воля, които правехме с институциите, с които общувахме. Това, което децата все пак научаха в детските заведения, отивайки в заведенията за възрастни (над 18 г.), всичко се губеше само за няколко месеца. Там бяха трагични условията.

- Защо се получаваше това, те бяха на друго финансиране ли?

- Не, на същото финансиране, но в детските заведения по-голяма взискателност имаше, може би от това, че по-лесно се гледат децата, едно дете на 3-4-5 или 10 години, отколкото един мъж или жена на 30-40 години, даже при жените е още по-трудно. Там се загубваше онова като умения, независимо че възпитателят си беше един, но и сестрите се занимаваха, водеше се някаква учебно-възпитателна работа, насочена към обслужване. Имаше такива указания, не програма, а указания за работа с деца с олигофрения. Това се тиражираше като понятие. Не знам на какви принципи, как беше измислено, децата бяха разделени на олигофрения - умерена и тежка форма на умствена изостаналост, с остатъци и без остатъци от психически възможности. За работещите беше много трудно да приемат това - да отделиш дете и да кажеш: това е без остатъци от психически възможности. След това, другото страшно деление беше на ходещи и лежащи. И затова има още в заведенията, който е ходил, знае, отделение за лежащи деца. Какво значи лежащи деца? Сложено в леглото, един таван разглеждат цял ден и това е. Тези деца не излизаха в дневните.

Този модел постепенно вече изчезва, но все още го има, например в дома в Петрово, там през 2001 г., когато отидох като ръководител на Областната

служба за социално подпомагане, много трудно ме разбра директорката, че трябва и децата, разпределени в стаите за лежащи, да отидат в дневните при другите деца, тъй като вече се осигуряват и колички за инвалиди. По онова време нямаше такива уреди, помощни технически средства. Правехме някакви наши си изобретения - да връзваме играчки по леглата, за да може децата да имат нещо пред себе си, не само да гледат тавана. Но това беше, ако всеки сам измисли, не беше вкарано като задължение, изискване с децата да се работи независимо от тяхното физическо и психическо състояние. И ако децата ги типосвахме без остатъци от психически възможности, трябваше да се работи от 140 деца примерно с 15-20 деца. Нещо, което е ненормално. А пък групите се деляха на подгрупи: лежащи, седящи, пълзящи, стоящи, ходещи. Трябва да потърся тази програма в Комплекса за социално обслужване, ако не е унищожена. Там в кратък срок се смениха няколко директори. Новите директори не обръщат внимание на това, което е постъпило в архива. Има много истини за това, което е било и което става в момента. Така че не е нормално да се унищожават такива архивни единици. Сигурно ще ги намеря.

През 80-те години започнаха нови моменти във виждането за работата с децата, създаде се програма за учебно-възпитателна и корекционна дейност, която вече беше по малко по друг начин структурирана, със съвсем други дейности. Имаше една г-жа Златанова в Министерството на труда и социалната политика, в Министерството на здравеопазването - защото няколко пъти минавахме от едното министерство в другото - която беше специален педагог. Тази програма беше вече нещо ново и действително много по-ползена за децата в сравнение с преди, а пък и беше и една основа за възпитателите. Появиха се вече в тоя период възпитатели с полувисше образование, с висше - тук-таме в системата. И вече по друг начин започна да изглежда системата още оттогава, тъй като това бяха хора, които бяха наистина добре подготвени за системата, но бяха много малко и не достигаха и по един в заведение. Така че, за този период, в който с децата се работеше по медицинския модел, като че ли обучението беше настрана, а повече се гледаше на самото отглеждане, условия за живот без надграждане, оцеляване.

- Това е и моето впечатление от архивите на старческите домове до 1952-1953 година. Има стандарти примерно, за храна, бельо, за отопление, държавата това общо взето го осигурява, кога по-добре, кога по-зле. Има и контрол върху тези неща, от инспектори от министерството.

- Аз съм бил вътре в системата и сравнявайки това, което в момента става, и това, което е било, по отношение, говорим за начина на общуване, ако щете, и поставянето на хората, които са в заведенията за социални услуги, независимо дали детско или за възрастни хора, сега стремежът е да са част от обществото, или новата дума интегриране. Докато тогава беше така: постъпят ли веднъж в системата, те си остават само на системата за социални грижи и

трудно човек можеше да излезе от системата. Аз си спомням поне, когато се премествахме в Петрово, едно от условията да предостави общината в Петрово сградата беше - да я заградим с метални огради от ламарина, да не се виждат децата и да не плъзнат по селото. Така и не стана тая ограда, аз обещах, но не го изпълних и после никой не го е поставял като условие, защото разбраха, че децата няма да плъзнат по селото, че и те са деца като всички други деца. Там успяхме да създадем един добър екип, мотивиран за работа. Имам, мога да го кажа, и поглед, че на село се намираха хора, много по-мотивирани да гледат такива деца, отколкото в града, може би е плод на селската душа, защото на мен ми е правело впечатление и в Дъбочица, и в Петрово: ако някое дете нещо е поискало, санитарките го носеха от къщи - плодове, туршии. Това го нямаше там - готвено, колкото щете, но има периоди, в които и санитарките си носеха ядене от къщи, като видят, децата потърсят, на следващия ден им носеха. Имаше и такива моменти. По отношение на израстването пък на обществото, то извървя много голям път в положителна посока, защото, пак се връщам в Петрово, ако 1973 г. говорехме за ограда, сега в самото село, в помещението на читалището има дневен център за социална и духовна интеграция, който се посещава и от децата на дома, и от децата на селото. Така че това е нещо, което говори за промените, които са настъпили в отношението към проблемите на тези хора и приемането им в обществото - другите думи са социализация, интеграция, но най-доброто е това, което се вижда, не с думи, как общуват деца от селото с деца от дома. И миналата година две деца от дома бяха записани в масовото училище в селото и го посещават; сега са вече във втори клас. И децата от селото си ги приемат, и ако не отидат от дома да си ги вземат, деца от селото ги водят в дома. Това е вече много нещо. Даже сега, на 16-и имаме от 10.30 ч. в Младежкия дом един празник "Ние и нашите възможности", с участие на около 100-120 деца с интелектуални отклонения от цялата област. Ще присъстват деца от Петрово, от Дневния център в Петрич, от Дневния дом в Благоевград, Банско, Банско, Разлог, Гоце Делчев и представители на такива деца от Хаджидимово, Сандански и Симитли. Поканили сме гости и от дома в Горна Козница, Кюстендилско. Децата от всеки център имат възможност за 10-минутна изява. Изложба няма да правим, тъй като е за малко време. Сега в момента има изложба в Общината на Дневния център в Благоевград; на цялата област, за да я направим, трябва да стои поне седмица, 10 дена.

Организатор на празника е БАДИЗ - Българската асоциация на децата с интелектуални затруднения - Благоевград, ние - Регионалната дирекция "Социално подпомагане", и Дирекция "Социално подпомагане" - Благоевград под патронажа на областния управител.

- Вие, за да останете 40 години в тая професия, с какво тя ви привлича толкова време?

- Като се връщам назад, не си спомням някога да съм решавал да я напу-

скам. През този период съм участвал в изграждането на системата, но и системата е изграждала мен. По-късно завърших за социален работник в София, на “Филаретова”, и още по-късно - първия випуск за социални работници в ЮЗУ - Благоевград, за социални педагози. Системата наистина ми е като на длан и много ме боли, когато не е оценявана и не е критикувана, когато трябва, и когато пък е критикувана, когато не трябва. Защото все пак тя не е по-различна от това, което е другото, не е по-различна от здравеопазването, напротив, по е съхранена и винаги е била добре съхранена, не е корумпирана, не е по-различна от образованието и ако тази система не е била винаги след буквичката “и”, аз съм сигурен, че щеше да е на съвсем друго ниво. Казвам буквата “и”, защото ние винаги сме били “Народно здраве И социални грижи”.

Все пак много ценности са запазени в тази система.

- След указа от 1951 година е по-скоро работа на общините да се занимават със социално подпомагане.

- Имаше натоварени лица, това беше докъм 80-те години и по-късно, имаше натоварени отделни длъжностни лица, между другото да се занимават и със социални грижи - деловодители бяха някъде, някъде бяха касиери - да водят и социални грижи. Само в Благоевград имаше инспектор по социални грижи (така ги казваха) - например една Елена Личева, дала много на системата, работили сме известно време с нея. И имаше към окръжните съвети, когато бяхме към системата на Народно здраве, един инспектор, когато бяхме към труда - към Пенсионния отдел - пак един инспектор по социални грижи. В нашата област имаше щатни само в Благоевград, Гоце Делчев, Сандански и Петрич, после се назначи на половин длъжност и в Разлог. Това бяха, а другите - между другото изпълняваха тези функции. Общините си вършеха работата чрез ръководителите на заведенията. Нямахме я социалната работа. В един период - след 1975 година - имаше едно раздвижване на социалната работа в заведенията за социални услуги, включително и в домовете за стари хора. Тогава излязоха термините “културтерапия” и “трудотерапия”, не само помощни стопанства (помощните стопанства са от по-рано), а говорим вече за терапевтични ефекти и културтерапията. Създадоха се певчески състави в домовете, заговори се за спортуване в домовете...

- Как си го обяснявате това, под какво въздействие е станало?

- Това може би стана под въздействието на г-жа Жули Коева, която отговаряше за социалните грижи в Министерството на народното здраве. Тя посети няколко европейски страни и след посещенията започна да се говори за това. Тя беше много дейна, много искаше да направи за системата, много, беше много отдадена.

- Жива ли е сега?

- Не мога да ви кажа. След като се пенсионира, оглави Еврейския домашен социален патронаж в София “Шалом”. По-късно с немалък принос е и Ев-

гения Спасова - тя беше зам.-министър. По нейно време се заговори за “От социални грижи към заетост”, така беше тогава, програмата сега върви. Тя се разработи със съдействието на Фламандско-български форум - 1993-1994 година май беше. Но по времето на Шулева – тя доби смелост да се въведе тая програма, която изигра много положителна роля по отношение на социалното подпомагане и отново активира хората за търсене на трудови доходи, а не на помощи.

- А освен чисто административните предписания, имаше ли и някакви партийни предписания на тия дейности и някакъв контрол по партийна линия?

- Имаше. Аз мога да ви кажа за един такъв контрол. Имаше “Държавен и партиен контрол”, който влизаше от време на време. Но един такъв контрол примерно за това как се обслужват активните борци в домашния социален патронаж, имаше една комисия, годината не мога да ви кажа, но сигурно е било някъде към 1975-1976 до 1980 година, тези години. Една комисия, в която за нашия окръг бях включен. По шест души ходехме да видим как се грижат за един. Поне съм чел и тезиси, и материали от конгреси, никога не е писано, че тая система трябва да бъде заден двор, но пък никога не е и писано, че трябва да излезе наяве. Не мога да кажа, че не е имало отношение, би било много крайно, ако кажа, че не е имало отношение в онова време към проблемите на хората - възрастните, пенсионерите, децата - но моделът и философията са били сбъркани. Защото с тези пари, които тогава се отпускаха, чудеса е могло да се прави.

Първо, нямаше помощни технически средства, с които да излязат; едва ли не семейството, в което се появише дете с проблеми, нещо не е наред, притесняваше ги отношението на обществото. Никой никога не им е говорил по проблема. Когато за нещо не се говори, този, който го има проблема и за него не се говори, той се притеснява, това го изолира. Само който не е виждал как се оставя дете, само той може да каже, че са били изоставени тия деца, за мен никога не са изглеждали изоставени от родителите. За мен са изглеждали изоставени от обществото, а не от родителите.

- В смисъл обществото е изоставило и самите родители...

- Да, и самите родители, защото аз съм присъствал сигурно най-малко на 100 сцени на оставяне от родители на дете в дом и знам какво означава това за майката и за бащата, и за цялото семейство, и за бабата. Знам в какво състояние са си тръгвали и е имало случаи от средата на пътя са се връщали да си го вземат, не са издържали да го оставят. И когато понякога някои хора, които са много далече от системата, говорят за изоставяне, мен много ме боли за тая дума, не е така, не е изоставяне. Отношението на обществото ги е притеснявало; фактът, че родители, които са оставяли детето, са ни молели писмата, които пишем (защото поддържахме връзка, всеки директор си беше създал система

на общуване с родителите - на какъв период да се пишат писма, но си го имаше и като изискване и на самото министерство - периодично да се информират родителите за състоянието на децата), дотолкова се притеснявах да признаят пред себе си и пред обществото, че имат такова дете, ме молеха да пишем името на съпругата ми като подател, а не институцията, защото пощальони, пощенски кутии по блокове... Значи има моменти, в които не трябва да ставаме съдници за това че някой е решил да остави детето си в дома - или майката, или бащата, има особени случаи, в които, колкото и да искат да си го гледат, не могат да го гледат. Да не говорим за това, че не се говореше по проблема - в много случаи оставането на детето в семейството беше риск за запазване на семейството. Да не говорим и това, че всяко семейство, като не е говорено с него, нямаше и литература, и лекарите обикновено, от гледна точка да съхранят семейството - “Ами, може да го оставите в дом”, едно, друго, трето - имаше такива напътствия, без да питат семейството иска ли, или не иска. И са чувствали вина за това, че имат такова дете, понеже вината остава ... между майката и бащата, но в много случаи бащите обвиняват единствено майките. Има и такива, просто са го споделяли. Точно тия моменти, които и сега така ми изплуват, още през 1980 г. с Цветанка Златанова от министерството исках да създадем в Благоевград една група от детските градини за деца с увреждания, но почти не ни се удаде възможност да го разискваме като нещо. Иначе имахме такива намерения - тя да се финансира от нашето министерство, но да бъде в детската градина, но стана невъзможно. И затова още в първите дни на промените с Камелия Георгиева направихме една докладна до Общинския съвет, поточно до Временната управа, след 10-и ноември имаше временни управи, за разкриване на такъв дневен център за деца с интелектуални и физически затруднения. Значи това е може би първата докладна за такъв дневен център в страната и ние още тогава си му дадохме името “Дневен център”, а не дневен дом, защото думата “дом” асоциира по друг начин. И, за наша радост, временният тогава изпълнителен съвет взе решение за предоставяне на база по принцип, и то на тая база, където сега е Дневният център. И след това тръгна лутането по медии и други в борба с работещите в системата на детските ясли, на здравеопазването: как така болните деца (защото това се считаха за болни деца, независимо че умствената изостаналост не е болест, а състояние) да бъдат в центъра на града, не е ли по-добре някъде сред хубава природа. И трябваше да водим полемики по тези въпроси до март месец на 1993 година, от 1991 до 1993 година. Има цяла преписка, мога да ви я покажа, ако нещо така ви интересува. Колко докладни има от завеждащ-ясли, колко подписки са събирани, а пък по отношение на предаванията по радиото, там вече няма да коментираме. Но успяхме благодарение на това, че Община Благоевград застана до нас в лицето на тогавашния председател на Временната управа Елиана Масева, а после пък стана и кмет, и Георги Пашов, зам.-кмет по хуманитарните дейности - той зас-

тана също на наша страна. И на 29 май 1993 година първите деца влязоха в Дневния център. По-късно - 1997 година, децата, които бяха над 10 години, пораснаха и стоеше въпросът: сега накъде? Трябваше да ги изписваме, да ги върнем пак при семействата. И затова разкрихме Дневния център за над 18 години.

- А вие явно винаги сте искали да се направи нещо по-различно. Откъде идваше тоя стремеж?

- Аз ви казах, че от това, което съм наблюдавал, което не е добро за децата, не е добро за семейството - не може да имаш деца и да виждаш как се оставят деца и да не се замислиш: това ли е най-доброто? И не е ли възможно нещо да се направи по-различно. Все пак аз в себе си имах точната представа как трябва да изглежда един дневен център от това, че през 1986 г. ходих в Англия. Тогава в България беше един директорите на някаква дирекция за възрастни хора към Министерството на социалните грижи в Англия - Робърт Луис и посети и Благоевград. Беше посетил Плевен, Пловдив и София; в Благоевград беше три дена. На тръгване той ме покани да отида в Англия. Аз му казах, че това не зависи от мен, че с удоволствие бих посетил Англия. Не го взех на сериозно, че това може да стане, но той каза, че ще направи всичко възможно. Един месец след неговото отпътуване получихме покана, която беше подписана и до културния аташе в Лондон, че г-н Робърт Луис поема всички разходи на нас тримата поименно - от кацането на летище Лондон до излитането от летище Лондон за 15 дена. Искаше да отидем през май, така и не можахме, не ни пуснаха и не други - не ставаше въпрос за Държавна сигурност, а самото наше министерство не ни пускаше: защо ще заминем ние тримата, трябва да заминат някои други. А той искаше категорично тримата. И заминахме чак ноември месец. След като точно един офицер от МВР ми каза ачик: "Вие имате покана, имате (аз имах) и задграничен паспорт, взимайте си отпуски и ходете". Но не можехме да тръгнем така, защото все пак работехме в системата и това е равносилно на самоуправство. Та там аз видях такива дневни центрове - 1986 г., и това го имах в себе си как трябва да изглежда, а и видях на какво по-високо ниво стоят те в сравнение с домовете, които имаме ние. Имахме срещи и с родители. Аз бях поразен с какво самочувствие те разказват за децата си и в какво положение са нашите родители, които имат такива деца. Значи, не искаха да получат и писмо вкъщи от институцията, а камо ли да излязат напред и да покажат и себе си, и детето, и проблема, защото, аз много често го казвам, ако вярно се степенуваме, всички един спрямо друг сме по малко изостанали. И го направихме, един много хубав дневен център стана, и най-доброто е, че имахме вече и последователи. И от 19 дневни центъра в момента, 5 са в нашия регион; и от 3 за над 18 години - 2 са в нашия район. С тях са 7 в нашия район - сега съвсем скоро, в тези месеци, трябва да открием в Симитли, Сандански и Хаджидимово и ще станат 8 общини, в които имаме дневни центрове.

- Ние бяхме в този Дневен център. Много е интересен и много

важно, ми се струва, хората да го видят, а и децата да виждат различни хора.

- Ако дойдете сега на сцената в Младежкия дом, ще видите, че нищо детско не им липсва и че всичко, което можем, тези, които се считаме... могат и децата, които имат някакви проблеми. Друго, което ми направи впечатление, е, че нашите родители много бързо преодоляха бариерата. Това, че излязохме ние още в първите дни след откриване на Дневния център... както детските учителки си водят децата като квачки, и нашите деца заедно с педагозите и социалните работници бяха навсякъде в града. И на всички градски празници. И много бързо се освободиха и родителите от това положение, в което се намираха - на самоизолация, на самообвинения. Имаме и един филм - долу, в Дневния център го имат, има и видео, 20-минутен филм с участието на родителите, който е правен 1995 г., мисля че беше. "Заклучени сърца" е озаглавен, той е правен от Радио-телевизионния център Благоевград. Много е хубав филмът, тогава се излъчи по канал "Пирин", след това се излъчи по националната телевизия, два пъти се излъчва по националната телевизия, след 2 години пак го излъчваха, защото той си е запазено право на Телевизионния център в Благоевград. И там, във филма, в основата са родителите - застанаха пред камерата.

- Това е огромно постижение!

- А пък си спомням майката на едно момиче, която не е излизала в града сигурно от години, или пък ако е излизала, е излизала за много бързо, защото е трябвало да го остави на някоя от съседките, за да може да излезе. Бяха минали две-три седмици, откакто бяхме открили Дневния център, когато беше срещнала една от нашите медицински сестри Лили Максева в централна градска част. Спрели се да говорят и майката почнала да ѝ говори: сестра, аз за много малко съм излязла. И сестрата като дойде, каза: майката е притеснена само от това, че е в града, но ми се оправда защо е в града. И действително по-късно беше споделила пак, че се е чувствала виновна, че си е дала детето някой да се грижи за него, а тя е тръгнала да се шета из града. И беше казала още на сестрата: Лили, аз сега видях колко се е променил Благоевград. Това са едни такива моменти, които говорят за състоянието, в което са се намирали семействата на тези деца. Така че, създавайки Дневния център, не само качеството на живота на децата се е променил, променя се качеството на живота и на семействата. Много от семействата си повишиха и дохода, тръгват да работят. В няколко от семействата се появиха и втори деца - нещо, което също са го споделяли, че не са смеели да прехвърлят грижи и върху ново дете. Когато разкривахме Дневния център, лично аз си бях създам в себе си една такава мотивация - да търся най-доброто за Дневния център като ресурс - и персонала, и всичко друго, и оборудване и, ако щете, микробуса, с който да събираме децата - той е първият микробус "Форд" в Благоевград. И добрите специалисти да привлечем - бяхме привлекли доц. Боянова (на четвъртинка работеше в Дневния център),

д-р Янакиев - психиатър, той обучи персонала какво поведение да има в случаи на епилептични припадъци, в случаи на агресия от някое дете към друго дете, когато се появи, което е нормално. Агресията не е чужда, пък имаме и деца, младежи по-точно, с психични разстройства, така че трябваше да бъде запознат персоналет как да действа при създадена се по-особена ситуация. През годините, в които съм бил там, никога не сме изпадали в ситуация да се намесваме по някакъв по-груб начин или пък да са изпадали децата в ситуация на агресия. Напротив, след като започнат да посещават дневния център, децата се доверяват и стават по-добри. Имахме едно дете, не искам да споменавам имена, той сега си е младеж, в по-големите, който вкъщи всичко е чупел и е бил несдържан и към близките, откакто е в Дневния център никога не е посегнал нито към дете, нито към нещо от оборудването, а е толкова внимателен, че вкъщи не могат да повярват, че това е той. Но излизането от къщи и влизането в детския колектив е нещо много. Особено искам да подчертая това, че в последните 3-4 години много се прави за промяна в системата, особено за отношението към децата, за създаването на тия алтернативни форми, за общественото начало и в управлението на самите заведения за социални услуги, за прозрачност. Когато открихме Дневния център, първото нещо, което направих, беше да се извадят всички райбери и да премахна начините за заключване на помещенията отвътре. Значи, центърът беше отворен още от първия ден - отвътре навънка и отвънка навътре. Всеки може да влиза в Дневния център, когато си пожелае - родител, близък, включително и за хора, които от професионална или съвсем човешка любознателност искат да влязат, винаги е било отворено. Помага ни това, че ние имаме почти всеки ден студенти. Това държи на ниво и персонала. Ако затворим центъра или което и да е друго заведение за външни хора, отношението се изражда. Това беше навремето грешката - тая затвореност. Какво ще кажат от ХЕИ? Аз си имах най-големите проблеми при създаването на Дневния център с Министерството на труда и социалните грижи, защото го нямаше в номенклатурата на заведенията за социални услуги и казваха, че това е нелегитимно, в типично български стил, и че ще нося в определени моменти отговорности за харченето на бюджетни пари за нещо, което го няма. Идва тук една госпожа, която казва: "Аз съм тука и ако продължаваш... ще отида при кмета и ще го закрием още от утре". Аз ѝ викам: аз ти позволявам да идеш при кмета, иди! Ти как си мислиш, три години кметът е воювал да го открие и сега да го закрие - това няма да стане. Още повече, ако тръгнеш, преди да го открием, можеше да повлияеш, да раздвоиш мнението, но сега, когато Дневният център е факт, когато всичко е тръгнало, аз не виждам как ще стане това. Та чак в закона от 1999 г. влязоха в номенклатурата дневни домове.

- Навярно така и трябва да бъде - явлението трябва да изпревари нормативната уредба...

- 1993 г. сме работили за откриване на дневен център паралелно и ние, и

Пазарджик, но не сме знаели - нито аз знаех за Пазарджик, нито те са знаели. После, когато стана зам.-министър Евгения Спасова, тя беше отворена, беше категорична, че трябва да ги развиваме, но все не стигаше време да излезе законът за социално подпомагане, и така си оставаше - на книга нелегитимни. В един период, когато дойде зам.-министър д-р Василева, вече нещата се промениха в посока, че трябва да се сложи край на тия измишльотини. Бяха категорични. Това е 1996-1997 година. И аз 2001 г. бях известно време в немилост - какъв е тоя комплекс, какви са тия... Пък наша форма, която е създадена в Благоевград, е уникална, че с един директор са Дневният център за деца, Дневният център за възрастни, Дневният център за стари хора, Домашният социален патронаж, жилището за сираци, всички тези заведения са с един ръководител и това позволява мобилност на персонала - за прехвърляне на персонал във върхови моменти от едно звено в друго. И няма по-добро от това, за да няма абонати за заплати, а всеки да заработва заплатата и с много по-малко персонал се обслужва много по-голяма численост хора - нуждаещи се от социални услуги деца, възрастни. Така че не знам защо това не се възприема, сега вече се говори да се тръгне в тая посока, за известна мобилност на персонала и почасово появяване на длъжности.

- Вие сте влезли в тая система по времето, когато църквата е била изключена от нея вече. Как гледате на участието, на завръщането на църквата в тая система, имате ли някаква съвместна работа?

- За съжаление, не само църквата беше изключена от тая система. Освен държавата, ангажираше се с финансирането и с материалната база, всичко друго е било изключено. Аз не си спомням преди 1990 г. при мен да е идвал журналист от вестник, от радио, да се е интересувал от системата, с изключение когато създадохме патронажа, но тогава вече беше съвсем друго и там беше малко повече на приятелски начала. Правихме предавания по местния радиовъзел, но понеже бяхме приятели с водещия Вили Бръчков, и вестник “Пиринско дело” - пак такива кореспонденти приятели. По-късно Радио Благоевград се включи малко по-рано от другите, но това бяха епизодични моменти и с малко по-друга насоченост. А по отношение на църквата - тя за съжаление, все още не е влязла в нашата система.

Някак си църквата се е дистанцирала във времето и още не може да намери най-подходящия начин да се включи. Тези епизодични понякога подаяния под формата на дарения, това, което са събирали в черквата за заведенията, аз не мога да го нарека, че те отново са се върнали, докато други черкви - протестанти, католици, влезнаха, не само нещо да дадат, а даже и с опити за промяна на отношението, ако щете, и на самия персонал.

- Вие как виждате решението на проблемите на ромите. Ето тук, пред Американския университет редовно има групички от ромски деца, които просят, за тях трябва ли също да се направи някакъв център,

с някакъв свободен режим, да се работи с тях?

- По отношение на ромите аз имам лично виждане. Ако ние ги отделяме и в центрове и създаваме места, където да ги делим ромите, макар и в центъра на Благоевград, да е само за роми, ми се струва, че няма да постигнем успехи. Радостно е, че Община Благоевград е заложила за създаването на един приют за безпризорни, където да има хора (то си го има в номенклатурата за социални заведения), да се обезпечат с педагози, социален работник, психолози. Децата да се настаняват от отделите за закрила на детето в тези приюти, там да работят специалистите с детето, включително и със семейството, и чак когато го почувстваме, че то вече има друго виждане за друг начин на живот, да излезе от този приют и да се продължи наблюдението в семейството от органите за закрила на детето. Но това е за децата, които вече са изпаднали в ситуацията на просещи или пък деца на улицата, независимо че не са просещи, те са потенциално просещи, защото по цял ден са на улицата, ако днеска не проси, утре ще тръгне и да проси; ако днеска събира по кофите - защото има и такива, отпадъци покрай закусвалните, утре ще протегне ръката да проси. И да се насочат усилията ромските деца още от мънички - говоря в яслена възраст, да се настаняват по местоживеене в яслите и след това да продължат в детските градини. Този начин на живот, който ще имат през деня, не може да не се отрази (включително и в семейството), когато детето израсне. Да приемем, че от две години (да приемем, че майката си го гледа до една година) в яслата до три - три и половина - четири години, след това отива в детската градина - и там три години, то си създава друга среда, други приятели. И ако влезе в първи клас, то вече има съученици, аз поне така го разсъждавам, които то не може да ги достигне веднага по възможности за реализация в живота, то пак ще е готово за живота. А пък неговите съученици ще му подадат ръка в отделен момент, защото те ще го познават. А сега има една самоизолация на ромската общност от другата, едно поглеждане с друго око на това, че им се приписва и това, което е, и това, което не е, на ромите. Те пък се обезверяват в себе си, а пък в същото време се и ожесточават спрямо живеещите по друг начин. Защото бедно живеещият българин в очите на рома изглежда, че живее при много добри условия, защото има покрив, каквото трябва. Така че, много пари вече се дават за социални помощи, много пари се отделят (сега, тази година особено) за образованието, за тези ресурсни учители - те трябва да бъдат насочени, както в училищата даваме ресурсни учители за децата с увреждания, така да има ресурсни учители там, където има ромски деца. Но тези деца да бъдат на училище по местоживеене. Но е задължително - имаше такъв случай - една от нашите педагожки в Дневния център сподели: това дете нищо не говори, а пък го гледам, умно гледа. Оказа се, че то не знае български. Та нека да са в училище и на безплатна храна всички социално слаби, да не ги казвам само ромите, и да им се поднася по един начин, който да не ги унижава, да ги отделяме в стола, а повечето да си

вземат от лавката, където всички други си взимат.

- Значи, това е един от големите проблеми - да трябва нещо специално да получиш, затова че си беден. И в тоя момент ще се появи това, което унижава човешкото достойнство - да отидеш като беден.

- Много трудно е да си самопризнаеш, че си беден и по отношение на това, което години наред сме били, и действително бяхме - или сме били еднакво бедни, или сме еднакво богати, но горе-долу бяхме на една плоскост; е, имаше си такива, които и тогава стояха на някакъв по-висок пиедестал, сами си се бяха поставили, това е благодарение на самочувствието им, а не на нещо друго - говоря за масовия, 90-процентов българин. И в един момент се стигна да ти откачат тока, имаше такива български семейства, които са си плащали навреме за ток, имали са самочувствието, че са като всички други; да ти откачат телефона; да не можеш да отидеш до съседния град, където е майка ти; да не могат децата да говорят за лагери, за почивки - това действа също потискащо на децата. Ако има нещо, което е тревожно, то е десоциализацията на ромите, която настъпи. Защото много ромски семейства, които си бяха решили въпроса, сами си изкарваха прехраната и по друг начин изглеждаха и семействата, и децата им, изведнъж изпаднаха в много тежко състояние. Защото първите, които се съкратиха от работа, бяха ромите. После, когато вече се кандидатства за работа, последният, който ще се вземе на работа, също е ром. От тази гледна точка ако тръгнем, обществото е длъжно да направи нещо за ромите, но без да ги отделя отново. Оказа се, че и това не е най-доброто, което социализмът предприе за разселването им по блокове. Техният начин на живот не може да бъде променен с декрет, той може да бъде променен, това е мое виждане, от ранна детска възраст.

Така че, ромският проблем, ромският етнос, струва ми се, още не сме го разбрали, не го разбираме и все още не сме намерили най-точния път, за да им създадем такива условия, каквито те ще приемат в момента. И осигуряването на работа. Защото при тях също има мотивирани хора за работа. При мен са идвали да се оплакват от едно-друго, когато разговаряш, виждаш, че той, не че не е мотивиран, но той е отчаян, той вече не вярва, че с него може да се случи нещо хубаво и че той отново може да се върне на работа. И поставят въпроса: "Г-н Началник, защо не съм идвал преди това. Ето ти книжката." Гледаш - има 20 години трудов стаж, значи този човек е бил в друга ситуация, работил е, за да го държи един работодател 20 години. И после - 10 години няма нито ден трудов стаж.

- Предполагам, че на тази база са ви и големите проблеми с роми и социално слаби, изобщо с бедността.

- На нашата служба това ѝ е предназначението - ние даже не го считаме за проблем, в смисъл такъв, че проблем при нас все още е (независимо че ако се върнем само 5 години назад, сме на много по-друго ниво) е социалната рабо-

та; проблеми оттам, че няма време за социална работа, а хората искат да бъдат изслушвани, да им се обърне внимание, да им се определи друга среща... Да повярва, че с него може да се случи нещо много по-добро. Но когато имаш да обработиш, както е в дирекциите, 250 молби за семейни помощи, защото ведомостта трябва да излезе и накрая на месеца да си получат парите хората, когато имаш да обработиш още 30-40 за отопление, защото трябва да дадеш документите в срокове, законът ни задължава в какви срокове хората да си получат документите за помощта и да бъде изплатена и просто не остава време за това, което пък не струва пари - за социалната работа.

- Колко семейства получават помощи в нашия регион?

- Само за отопление в Благоевградски регион са 15 хиляди семейства - с твърдо гориво, и още 7-8 хиляди, които сега подават молби, за отопление с ел. енергия - това са 25-26 хиляди молби, които нашите социални работници, които са 230, трябва да обработят (говоря действително за социалните работници - това са и административният персонал, това са и шофьорите, това са и чистачите, директори, началник-отдели, като почнем, сложете 50 процента други длъжности - това е огромен труд за социалните работници). Аз затова казвам, че не ни стига време за социалната работа. Отделно са месечните помощи, а при всеки трябва да се отиде, отделно са семейните помощи за деца, които минаха към нас от Нова година за изплащане. Това е една огромна по обем работа и много труд. Независимо че вече имаме добри социални работници; и когато откажат помощта, човек си излезе малко по-богат, защото е получил поне вниманието и е разбрал, че има закон, има клаузи, има условия, които не позволяват на социалния работник да отреагира...

- Колко социални работници работят в Областната служба?

- В момента сме 10 човека - тук са експерти, имам 4 души експерти.

- Те трябва ли да ходят по домовете?

- Не, ние ходим повече в дирекциите и когато има жалби някакви, пофрапиращи, посещаваме и по места. Обикновено по жалбите, в които виждаме, че са нарушени някои права на хората, срещаме се директно с хората по места.

- А има ли наши студенти, наши бивши студенти, които да работят при вас?

- Тук има 4 ваши бивши студентки. Нашата област е една от областите, при едно събиране това лято в Поморие стана разговор, че е най-добре окомплектована образователно. Ние имаме само 6 души социални работници със средно образование - всички други са с висше образование и 70 процента са със специалност "социални дейности". А има дирекции в страната - Ямболско, Малко-Търновско, където и до директор нямат с висше образование. Това, че ЮЗУ е тука. Ето това момиче е завършило ЮЗУ и тръгна от санитар в Дневния център, педагог, директор на Дневния център и сега тук е главен експерт. Има и тука реализация. Нашето министерство и агенцията не са удовлетворени от

числеността, търсят увеличение на щата, но Министерството на финансите е много консервативно, те трябва да се съгласят. Защото много дейности приехме, и семейните помощи за деца приехме, без да се увеличи числеността.

- Ние се опитваме да привлечем група студенти, която се занимава с история на социалната работа. Дали това би било интересно за хората, които са в професията?

- Ще бъде интересно от гледна точка на това, че социална работа е имало тогава, когато не говорим за социална работа. Тази социална работа беше затворена в заведенията и я нямаше навънка, обществото не виждаше социална работа. И ние, работещите по това време в системата, също сме били неудовлетворени, защото нашият труд не се забелязваше, той не излизаше на показ. Не можеше да се види, че това е един значим, и то много значим труд, че много по-лесно е да работиш с човек, който няма проблеми и търси в общуването развлечение, а не изход от някакъв житейски проблем и упадък. Аз поне съм наблюдавал хора, които сме ги взимали от улицата и са ставали социални работници - дали ще е санитар, дали ще е домакин, в нашата система и домакинът има социална работа, защото е важно какво ще подбере за тези хора, дали най-хубавите дрехи, когато купува за децата, и шарените фланелки, или пък ще вземе това, което му предлагат търговците, непродаваме на пазара, и дали ще вземе най-качествените хранителни продукти, или не - той допринася за самочувствието на хората, за които се грижи, ако вземе качествено - и като оборудване, и като дрехи, и като храна. Да не говорим пък за това, че медицинските сестри от колежа - тогава полувисшето медицинско училище. Те се пречупваха и тръгваха в съвсем друга посока, след като поработеха тази особена материя, каквато е социалната работа.

- Аз имам още един въпрос, последен вече, защото много време ви отнех. Как гледате на участието на неплатени хора, на доброволци? Не става дума за помощ в пари, но българската традиция не е такава, ние обикновено обръщаме внимание на дарителството, но в много по-голяма степен хората в миналото са участвали с труд. Има ли някакви такива форми да се помага, примерно в даден момент може би трябва да се върши някаква черна работа, или пък нещо, което изисква повече хора. Да се мобилизират хора, които имат желание да се занимават с някаква такава доброволна социална работа, не платена.

- Доброволният труд на българина е вродено качество. Да се върнем назад във времето, когато не е имало други институции, а примерно в едно село общността е била единствената, в която хората са могли взаимно да си услужват и да се подпомагат, ако някой закъса здравословно, закъса с жътвата, събирало се селото, без някой даже да ги кани. Някой от тях инициатор ще се прояви: а, бе, дай там, закъсала е еди-коя си, оперирана е, жътвата ѝ закъсва; ходели и ожънвали нивата.

Говорим, че го е имало. Да се върнем и когато се строяха къщите. Всички плочи и тухли се качваха с приятели, с доброволен труд, без да търси някаква отплата, а и с едно удовлетворение, че е подпомогнал за къщата на еди-кой си. Когато вече трябва да се даде целенасочен труд, както е в институция, има готовност институциите, аз съм го чувствал в някои от колегите, когато са идвали студенти и доброволки (две ирландки през 1995 г.), не им се ще да влизат външни хора, защото “се размътва гъола”, от една гледна точка. А и другото, мен ми се струва, че доброволният труд трябва да бъде оценен от ръководителя на институцията, на хората по някакъв си начин да се засвидетелства колко много са допринесли, защото се допринася, и в същото време да им се дава тоя труд, който би ги удовлетворил и в разговор се чувства, че искат да правят. Казахте за черен труд. Аз например не съм за това черният труд да е доброволен труд.

Аз съм виждал ваши студенти, които са мотивирани за такъв труд. Ние имахме едно момиче в Дневния дом за стари хора, година и половина работи почти по 3-4 часа на ден, без да иска нито лев. И беше любимка на възрастните хора. Ние, разбира се, я взехме като социален работник, като завърши, в дирекция “Социално подпомагане” - Благоевград.

Въпросите зададе: **Кристина Попова**